

بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری و نقش آن در تمدن سازی نوین اسلامی

محمد رحیمیان*

دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی سیاسی جمهوری
اسلامی ایران دانشگاه شاهد

عباس کشاورز شکری

دانشیار علوم سیاسی دانشگاه شاهد

یوسف ترابی

دانشیار علوم سیاسی دانشگاه علوم انتظامی

چکیده

هدف اصلی مقاله حاضر بررسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری و نقش آن در تمدن سازی نوین اسلامی است. از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های مقام معظم رهبری در طول چند سال اخیر تلاش برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی است. یکی از مسیرهای رسیدن به این مهم، توجه به مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است که مقام معظم رهبری مکرراً به آن‌ها اذعان داشته‌اند. سرمایه اجتماعی از جمله کلیدواژه‌های است که بیش از یک دهه است که به‌طور جدی در حوزه علم و دانش به آن پرداخته می‌شود و تمام دانشمندانی که در این حوزه مشغول به کار هستند اذعان می‌کنند که یکی از خلأهای موجود در جامعه کنونی، نبود مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی که شامل اعتماد اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، حمایت اجتماعی و بیداری اجتماعی است. در نتیجه این تحقیق بر آن دارد که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مذکور را در بیانات مقام معظم رهبری کنکاش کرده و در پایان مدلی مفهومی از آن استخراج نموده و تأثیر آن بر تمدن سازی نوین اسلامی را توضیح دهد.

واژگان کلیدی: مقام معظم رهبری، سرمایه اجتماعی، تمدن نوین اسلامی، اعتماد اجتماعی، همبستگی اجتماعی.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۳/۱۵

* (نویسنده مسئول: m.rahimian@shahed.ac.ir)

مقدمه

سرمایه اجتماعی شامل حجم و کیفیت روابط میان انسان‌ها است که همکاری میان افراد را تسهیل می‌کند. هرچقدر سرمایه اجتماعی در یک جامعه بیشتر باشد، همکاری و هماهنگی میان افراد و گروه‌ها بیشتر است، گردش اطلاعات بهتر صورت می‌گیرد، هزینه‌های مبادله کاهش می‌یابد، منابع اقتصادی به صورت بهتری به کاربرده می‌شود و پیشرفت و توسعه جامعه سریع‌تر انجام می‌شود. بسیاری از برنامه‌های توسعه کشورها بدون در نظر گرفتن ملاحظات سرمایه اجتماعی ممکن است به نتیجه مطلوب نرسد؛ بنابراین در تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه، باید توجه ویژه‌ای به سرمایه اجتماعی صورت گیرد. مطابق سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور، یکی از ویژگی‌هایی که جامعه ایران در افق این چشم‌انداز باید داشته باشد، به صورت زیر عنوان شده است: «متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی».

بررسی مسائل مختلف اجتماعی و از جمله سرمایه اجتماعی در هر جامعه‌ای باید با در نظر گرفتن فرهنگ، آداب و رسوم و اعتقادات آن جامعه صورت گیرد. در کشورهای اسلامی و از جمله ایران، بخش مهمی از فرهنگ و اعتقادات مردم متأثر از دین اسلام است؛ بنابراین در تحلیل سرمایه اجتماعی در کشورهای اسلامی، بررسی رابطه میان تمدن نوین اسلامی و سرمایه اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردار است.

تمدن نوین اسلامی احیای عزت و کرامت انسان مسلمان در کنار برخورداری از دستاوردهای علمی و تکنولوژیکی است که می‌تواند نویدبخش ایجاد تمدنی نمونه باشد. در صورت تحقق تمدن نوین اسلامی تمام نیازهای مادی و معنوی انسان و جامعه‌ی انسانی مرتفع می‌گردد و در چنین جامعه‌ای استعدادهای بالقوه انسان‌ها فعلیت می‌یابد. رهبر معظم انقلاب اسلامی، در بیانات خود، تلاش برای پیشرفت را حرکت به سوی تمدن سازی نوین اسلامی معرفی نموده‌اند:

«ما اگر پیشرفت همه‌جانبه را به معنای تمدن سازی نوین اسلامی بگیریم، بالاخره یک مصداق عینی و خارجی برای پیشرفت با مفهوم اسلامی وجود دارد. یک بخش، بخش ابزاری است و بخش دیگر بخش متنی و اصلی و اساسی است. به هر دو بخش باید توجه کرد... اما بخش حقیقی آن، چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد...».

تحقق تمدن نوین اسلامی الزاماتی فراوانی را طلب می‌کند که از جمله این الزامات می‌توان به

حضور مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در آن تمدن اشاره کرد که نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی دارد. از آنجاکه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بایستی بومی و از آداب و رسوم هر کشوری باشد لذا در این مقاله تلاش بر آن است تا مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای مورد کنکاش قرار داده و نقش آن در تحقق تمدن نوین اسلامی مورد بررسی قرار گیرد. در نتیجه سؤالی که این پژوهش سعی دارد پاسخگویی آن باشد این است که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری کدام است و نتیجه آنچه تأثیری در شکل‌دهی تمدن سازی نوین اسلامی ایفا می‌کند؟

۱- مبانی نظری و مفهومی پژوهش

۱-۱- مفهوم سرمایه

به نظر بوردیو سرمایه هر منبعی است که در عرصه خاصی اثر می‌گذارد و به فرد امکان می‌دهد که سود خاص را از طریق مشارکت در رقابت بر سر آن به دست آورد. وقتی واژه سرمایه را در عرصه‌های دیگر به کار می‌بریم چیزی دیرپا یا ماندگار را می‌رساند. واژه سرمایه همچنین رساننده چیزی است که هویت خود را حتماً پس از استفاده مکرر حفظ می‌کند چیزی که می‌توان بارها به کارش برد، نابودش کرد و به دست آورد یا بهبود بخشید [۱].

۲-۱- مفهوم سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی مفهوم نسبتاً جدیدی در علوم اجتماعی است و به‌طور خلاصه به معنای «هنجارها و شبکه‌هایی است که امکان مشارکت مردم در اقدامات جمعی به‌منظور کسب سود متقابل را فراهم می‌کند» و با شیوه‌هایی همچون سنجش سطح اعتماد اجتماعی و سطوح عضویت در انجمن‌های مدنی رسمی یا غیررسمی قابل اندازه‌گیری است [۲].

ساروخانی در دایره المعارف علوم اجتماعی می‌نویسد: سرمایه اجتماعی اصطلاحی است که گاه در معنای محدود که منابع و تجهیزات غیرضروری و غیرخصوصی را شامل می‌شود، بدین معنی که سرمایه اجتماعی آن چیزی است که با سرمایه جامعه پدید آمده و مورد استفاده همگان است [۳].

کلمن در تعریف سرمایه اجتماعی از نقش و کارکرد آن کمک گرفته و تعریف کارکردی از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد. به نظر او سرمایه اجتماعی شیئی واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی

است که دو ویژگی مشترک دارد: اول همه آنها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی هستند، دوم کنش‌های معین افرادی که در درون یک ساختار قرار دارند را تسهیل می‌کنند. شکل معینی از سرمایه اجتماعی در تسهیل کنش معین ارزشمند بوده و ممکن است برای کنش‌های دیگر بی‌فایده یا کم‌فایده باشد. کلمن معتقد است که سرمایه اجتماعی نه در افراد و نه در ابزار فیزیکی تولید قرار دارد [۴].

از نظر بورديو سرمایه اجتماعی جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر، عضویت در گروه برای دستیابی به منابع آن گروه است. در واقع پیوندهای شبکه‌ای می‌بایست از نوع خاصی باشند، یعنی مثبت و مبتنی بر اعتماد. از نظر بورديو سرمایه اجتماعی در نهایت می‌تواند سرمایه اقتصادی به همراه داشته باشد. از دید فوکویاما سرمایه اجتماعی وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی است که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است، در آن سهیم هستند. مشارکت در ارزش‌ها و هنجارها به‌خودی‌خود باعث تولید سرمایه اجتماعی نمی‌گردد، چراکه این ارزش‌ها و هنجارها ممکن است به هنجارها و ارزش‌های منتهی باشد.

پاتنام در کتاب "بولینگ به تنهایی" سرمایه‌ی اجتماعی را این‌گونه تعریف می‌کند: شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد که شرکت‌کنندگان را به همکاری جدی‌تر و کارآمدتر برای دستیابی به هدف‌های مشترک قادر می‌سازند»

۱-۳- مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

۱-۳-۱- مشارکت اجتماعی

یکی از سازه‌های مهم سرمایه اجتماعی که دستاورد چگونگی شبکه پیوندهای اجتماعی است، میزان مشارکت شهروندان در نظام اجتماعی است. برای نمونه می‌توان میزان مشارکت افراد در فعالیت‌های داوطلبانه، عام‌المنفعه، اداره امور محلی، مشارکت در انتخابات محلی و ملی، عضویت در احزاب و سندیکاها و مشارکت در تدوین برنامه‌ها را از این جمله دانست. در واقع مشارکت اجتماعی می‌تواند فرآیند سازمان‌یافته‌ای به شمار آورد که از سوی افراد جامعه به‌صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی و با در نظر داشتن هدف‌های معین و مشخص برای سهیم شدن در منابع ارزشمند مختلف انجام می‌گیرد. جنبه عینی چنین مشارکتی وجود نهادهای مشارکتی چون انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمان‌های محلی و غیردولتی و عضویت در آنهاست [۵].

۱-۳-۲- اعتماد اجتماعی

تحقق زندگی سالم اجتماعی در گرو آن است که افراد اعتماد و اطمینان داشته باشند که کنشگران اجتماعی، قوانین، هنجارها و حقوق خود و دیگران را محترم تلقی نموده و هر کس خود را در هر وضعیت، در قبال اجتماع، متعهد و مسئول می‌داند. زندگی اجتماعی بشر بر اساس محترم شمردن پیمان‌ها و وفای به عهدهاست. روابط میان انسان‌ها به شدت، به قراردادهای، پیمان‌ها و تعهداتی وابسته است که کنشگران اجتماعی نسبت به یکدیگر دارند؛ بنابراین وفای به عهد و پیمان از عوامل مؤثر بر تقویت اعتماد در روابط میان افراد است [۶].

۱-۳-۳- انسجام و همبستگی اجتماعی

انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد که حاصل پذیرش، درونی کردن نظام آموزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق اجتماعی (احساس «ما» بودن) و تراکمی از وجود تعامل گر میان افراد آن جامعه است.

انسجام اجتماعی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کرده و با عناصر وحدت بخش خود تطابق و هم‌نوايي داشته باشد. همبستگی و انسجام، احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند و حائز یک معنای اخلاقی است که متضمن وجود اندیشه یک وظیفه یا الزام متقابل است و نیز یک معنای مثبت از آن برمی‌آید که وابستگی متقابل کارکردها، اجزا یا موجودات در یک کل ساخت یافته را می‌رساند.

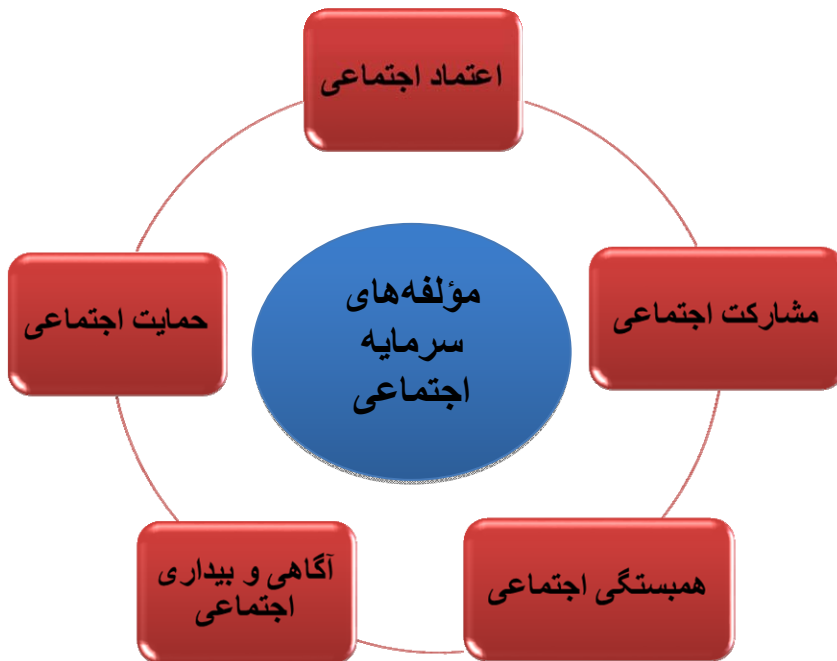
۱-۳-۴- حمایت اجتماعی

از نظر ساراسون و دیگران حمایت اجتماعی به عنوان میزان برخورداری از محبت، همراهی و توجه اعضای خانواده، دوستان و سایر افراد تعریف شده است. برخی، حمایت‌های اجتماعی را واقعیت اجتماعی و برخی آن را ناشی از ادراک افراد می‌دانند. حمایت واقعی عبارت است از نوع و فراوانی تعاملات حمایتی خاص است که فرد در روابط اجتماعی در قالب آن‌ها کمک‌های ابزاری، عاطفی و اطلاعاتی را از دیگران دریافت می‌کند. افراد بر اساس روابط اجتماعی و نوع پیوندهایی که دارند از منابع حمایتی برای برطرف کردن نیازهایشان استفاده می‌کنند.

۱-۳-۵- آگاهی و بیداری اجتماعی

در ادبیات جامعه‌شناسی آگاهی به منزله درک و شناخت و معرفت از شرایط و وضعیت خاص

تعریف می‌شود [۷]. آگاهی اجتماعی شکلی از آگاهی‌های دریافت شده از سوی فرد که از راه‌های آموزش، از طریق آکادمیک، رسانه‌ای و جامعه‌پذیری، در گروه و خانواده شکل می‌گیرد.

مدل شماره ۱

۲- اعتماد اجتماعی

۲-۱- اعتماد به خدا

مقام معظم رهبری همواره در تمام امور کشور به عموم مردم و مسئولان اشاره دارند که به خداوند متعال تکیه کنند. ایشان در این زمینه اذعان دارند:

یکی از چیزهایی که من بر روی آن تکیه می‌کنم در این زمینه‌ی اعتقاد و نگاه قلبی و گرایش قلبی، مسئله‌ی اعتماد به خدای متعال است، اعتماد به وعده‌های الهی است؛ این از جمله‌ی مطالبی است که بنده اصرار دارم ما روی این کوتاهی نکنیم. وقتی خدای متعال صریحاً به ما وعده می‌دهد که «ان تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ»، «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ»، وقتی این جور خدای متعال با صراحت، با تأکید به ما

وعده می‌دهد که اگر شما از دین او حمایت کردید، از راه خدا پیروی کردید و آن را نصرت کردید، خدا شما را نصرت خواهد داد، ما باید به این وعده اعتماد داشته باشیم، باید همین جور عمل بکنیم. حالا این برای کسی که تجربه نکرده، ممکن است از ذهن دور باشد اما من و شما که تجربه کردیم، ما که دیدیم چطور یک امر نشدنی شد؛ نشدنی‌تر از این وجود نداشت که انسان خیال کند با دست خالی، با حضور در خیابان‌ها می‌شود یک رژیم مستبد مستکبر متکی به همه‌ی قدرتهای جهانی را سرنگون کرد و به‌جای او یک نظام اسلامی آورد؛ آن‌هم نه یک نظامی منطبق بر معیارها و استانداردهای غربی؛ نظامی اسلامی، نظام فقهاتی. چه کسی باور می‌کرد چنین چیزی عملی بشود؟ اما شد؛ همین چیز نشدنی اتفاق افتاد.

قضیه‌ی شورش‌های اوّل انقلاب، قبل از شروع دفاع مقدّس، یک مسئله‌ی دیگر است؛ شورش‌هایی که از خارج هم حمایت می‌شد - یادتان است دیگر - در شرق کشور، در غرب کشور، در شمال کشور، در جنوب کشور؛ کجا بود که این شورش‌های قومی و طایفی و امثال این‌ها وجود نداشته باشد؟ کدام کشور و کدام دولت تازه‌پا که نه یک ارتشی دارد، نه یک نیروی مسلّحی دارد، نه نیروی امنیتی درست و حسابی‌ای دارد، می‌تواند با یک چنین چیزی دربیفتد و بر آن فائق بیاید؟ جمهوری اسلامی فائق آمد.

جنگ تحمیلی و قضیه‌ی دفاع مقدّس، نمونه‌ی دیگر است؛ خب این‌ها حرفه‌ای هزار بار یا هزاران بار گفته شده است؛ لکن باید به یاد بیاوریم این‌ها را. جنگ تحمیلی، فقط جنگ یک دولت همسایه با ما نبود؛ یک جنگ بین‌المللی علیه ما بود با همه‌ی ابزارها. همه‌ی تلاششان را کردند، نتوانستند بعد از هشت سال یک وجب از خاک کشور را تصرف بکنند؛ این چیز کمی است؟ و همین‌طور مسائل گوناگون دیگر. خب، این‌ها وعده‌هایی است که محقق شد. «ان تَصْرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ» را دیگران اگر در قرآن فقط خوانده‌اند، ما در زندگی آن را تجربه کرده‌ایم؛ بنابراین باید اعتماد به خدا داشته باشید، برای خدا کارکنید آقایان، هدفتان را هدف خدایی قرار بدهید، مطمئن باشید خدای متعال راه باز می‌کند. یک جسمی را روی جسم دیگری می‌خواهید سوار کنید، ده جا مانع وجود دارد، بلد نیست آدم؛ یک آدم ماهر می‌آید، یک تکان مختصر می‌دهد، جا می‌افتد؛ یعنی همه‌ی این مسائل را می‌تواند فرض کرد که با یک نگاه درست عالمانه‌ی بخردانه‌ای - که البته متکی باشد به توّسل به پروردگار و عنایت الهی و امید و اعتماد به خدای متعال - پیش برد و حل کرد و من اعتقادم این است. به‌رحال این یکی از شاخص‌ها است: اعتماد به خدا و انس با معنویات [8].

۲-۲- اعتماد به نفس ملی

یکی از مؤلفه‌های لازم در هر کشور داشتن عزت نفس و تاکید بر اعتماد به نفس ملی است. امام خامنه‌ای در این خصوص اشاره دارند:

ما می‌خواهیم یک جامعه‌ای و کشوری در فضای علمی دنیا سربلند کند که دنیا را از جهالت و ضلالتی که به آن دچار است نجات بدهد. جوان‌های عزیز! این شدنی است. اگر شما بتوانید کشورتان را پیشرفته کنید از لحاظ علمی، از لحاظ اعتماد به نفس، از لحاظ ابتکارات، از لحاظ تلاش، در این دنیای سرشار از جهالت و ضلالت، یک کشوری سر بر خواهد آورد که از لحاظ شاخص‌های مورد قبول دنیا - شاخص علم، شاخص پیشرفت فناوری، شاخص ثروت، شاخص مادیات و شاخص‌های انسانی - و در عین حال برخوردار از معنویت و شرافت و توجه به خدا و ایمان و اعتماد به خدا در سطح عالی قرار می‌گیرد. این اگر چنانچه به وجود بیاید، مهم‌ترین مؤثر و تأثیر گذارنده‌ی در جلب ایمان‌ها و دل‌های مردم خواهد بود؛ بشریت را می‌توانید شما نجات بدهید [۹].

۲-۳- اعتماد به مردم

امام خامنه‌ای در طول دوران پس از انقلاب مکرراً به اعتماد دولت و حکومت به مردم تأکید و اشاره دارند:

ما حرفمان با مردم بر مبنای اعتماد متقابل است؛ مردم به این حقیر ضعیف اعتماد کردند، بنده هم به تک‌تک این ملت اعتماد دارم؛ به این حرکت عمومی اعتماد دارم؛ معتقدم «يَسُدُّ اللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ»؛ اعتقاد دارم دست خدا است که دارد کار می‌کند. بیست و دو بهمن را نگاه کنید، در آن سرما، در آن مشکلات؛ روز قدس را نگاه کنید، در آن گرما با آن دهان روزه؛ چه کسی مردم را می‌آورد در این خیابان‌ها؟ چه گیرشان می‌آید از آمدن در این خیابان‌ها؟ این دست خدا است؛ خدا را می‌بینیم، اعتماد می‌کنیم به این حرکت مردمی، به این احساس مردمی، به این صدق و بصیرت مردمی اعتماد می‌کنیم؛ حرف می‌زنیم باهم [۱۰].

۲-۴- اعتماد مردم به نظام اسلامی

مقام معظم رهبری در رابطه با اهمیت اعتماد مردم به نظام اسلامی طی سخنرانی که با مسئولان ارشد نظام داشتند به نقش پررنگ انتخابات اذعان داشتند و حضور پرشور آحاد مردم در انتخابات را

نشانه اعتماد مردم به نظام دانستند. امام خامنه‌ای در این رابطه بیان می‌دارند که: خوشبختانه امسال ما پدیده‌ی انتخابات را داشتیم؛ انتخابات کار بزرگی بود؛ عظمت انتخابات، قدرت انقلاب را نشان داد، قدرت نظام اسلامی را نشان داد؛ ما از این نباید غفلت کنیم. در تبلیغات جهانی، در حرف‌هایی که درباره‌ی انتخاب ما در رادیوها و رسانه‌های جهانی زده می‌شود - که خوب مشاهده می‌کنیم دیگر که راجع به انتخابات ما مرتب دارند حرف می‌زنند - به این نکته اصلاً اشاره‌ای نمی‌کنند و نمی‌پردازند که این انتخابات نشان‌دهنده‌ی قدرت نظام بود؛ نشان‌دهنده‌ی توانایی‌ها و عمق نفوذ نظام در دل‌ها بود. معمولاً این را نمی‌گویند اما واقعیتی است که وجود دارد. مردمی که در روز جمعه‌ی انتخابات پای صندوق‌های رأی آمدند، به هرکسی رأی دادند، همه‌شان یک کار مشترک انجام دادند؛ این کار مشترک، خیلی با ارزش است. این کار مشترک را باید دید و باید به دنیا نشان داد؛ این کار مشترک، اعتماد به نظام بود، اظهار اعتماد به نظام اسلامی بود. بلکه بعضی‌ها به رأی دادند، بعضی‌ها به عمرو، بعضی‌ها به بکر، بعضی‌ها به خالد، لکن همه‌ی این‌ها یک کار مشترک کردند. آن کار مشترک همین بود که به این صندوقی که نظام جمهوری اسلامی آنجا گذاشته بود اعتماد کردند و به این حرکت عظیمی که در قانون اساسی جمهوری اسلامی مقرر شده است اعتماد کردند و برای انتخاب مسئول اجرائی کشور وارد عرصه و صحنه شدند؛ این خیلی مهم است [۱۱].

۳- مشارکت اجتماعی

۳-۱- مشارکت مردم

اگر می‌خواهید این احساس، این عظمت، این مصونیت باقی بماند برای ما، باید در انتخابات شرکت کنید؛ اگر می‌خواهید نظام جمهوری اسلامی، اقتدار خودش را در چشم جهانیان - چه دشمن، چه دوست - حفظ بکند، باید در انتخابات شرکت کنید. حضور در انتخابات، حفظ اقتدار کشور است، حفظ اُبّهت کشور است، حفظ مصونیت کشور است؛ این است. اگر چنانچه در مورد انتخابات کوتاهی بشود، عواملی دست‌اندرکار بشوند که مردم را دل‌سرد کنند، مأیوس کنند و کوتاهی بشود در انتخابات، به کشور لطمه خواهد خورد، ضربه خواهد خورد؛ هرکسی هم در این لطمه سهم باشد، پیش خدای متعال مسئول است. باید در انتخابات، همه شرکت کنند. البته سلايق مختلف است، نظرات مختلف است، مذاق‌های سیاسی مختلف است؛ شما زید را می‌پسندی، شما عمرو را می‌پسندی؛ شما به زید رأی می‌دهی، شما به عمرو رأی می‌دهی؛ اشکالی هم ندارد؛ این‌ها مهم نیست، مهم این است که همه

بیایند، همه باشند، همه نشان بدهند که حاضرند از اسلام، از نظام اسلامی، از جمهوری اسلامی حمایت کنند، دفاع کنند، مصونیت کشورشان را حفظ کنند؛ و بدانید! اگر چنانچه این همت، این اراده - به حول و قوه‌ی الهی - در مردم ما، با همین شدت و ابهتی که وجود دارد ادامه پیدا کند، دشمن هرگز هیچ غلطی در مقابل کشور نخواهد توانست بکند [۱۲].

۳-۲- مشارکت گسترده در انتخابات

درزمینه‌ی مسائل سیاسی و اجتماعی، جلوه‌ی بالای مردم‌سالاری در این کشور که ۳۵ سال است از انقلاب ما گذشته است و در طول این ۳۵ سال، ۳۲ انتخابات داشتیم؛ ۳۲ انتخابات سراسری در این کشور به وجود آمده است؛ این شوخی است؟ یک نمونه‌ی بی‌نظیر است؛ انتخابات جمهوری اسلامی با مشارکت‌های بالا - بالاتر از متوسط و میانگین جهانی و بعضاً بسیار بالاتر؛ شرکت ۷۰ درصدی، ۷۲ درصدی؛ انتخابات ما از این قبیل است - جلوه‌ی مردم‌سالاری است. این واقعیت مهم دوران ما است که عبارت است از توجه و کنجکاوی عمومی در دنیای اسلام از سوی جوان‌ها، روشنفکران، آگاهان و کسانی که اهل فهم مسائل اند، نسبت به این پدیده‌ای که در کشور ایران اسلامی، به توفیق الهی و به تأیید الهی تحقق یافته است و روزبه‌روز رشد کرده است [۱۳].

۴- همبستگی اجتماعی

۴-۱- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم استان ایلام در سالروز ولادت امیرالمؤمنین

علیه‌السلام

مقام معظم رهبری در حسینیه امام خمینی رحمه‌الله در خصوص نقش مردم ایلام در حفظ ایران اسلامی و تأثیر آن در انسجام و همبستگی اشاره دارند:

همچنان که درگذشته هم در مورد ایلام و مردم ایلام - عشایر و شهرنشین و همه و همه - دانستیم و از نزدیک دیدیم، الطاف الهی شامل حال شما مردم بوده است؛ چه در دوران دفاع مقدس و چه بعد از آن تا امروز؛ مجاهدت‌ها، ایستادگی‌ها، مقاومت‌ها، وفاداری عمومی و همگانی، چیزهای کوچکی نیست؛ برای مجموعه‌های مردمی، این‌ها افتخار است و بحمدالله شما این افتخارات را داشته‌اید و دارید و خواهید داشت؛ و بدانید - بخصوص شما جوان‌های عزیز - که این کشور متعلق به شما است، آینده‌ی آن مال شما است؛ شما هستید که باید شانه‌های توانای خودتان را بدهید زیر بار

این مسئولیت بزرگ، همچنان که جوان‌های دیروز این کار را کردند و از شرف ملی، از استقلال کشور، از دین و ایمان و هویت ملی خودشان، دفاع کردند که یکی از مظاهر مهم آن همین مردم ایلام هستند. من از نزدیک فداکاری‌های مردم را دیدم؛ در همان سال ۵۹ و ۶۰، در آن دوران‌های دشوار، همه‌ی مردم - زن و مرد - در صحنه بودند، همکاری می‌کردند و برجستگان و نخبگان مردم استان شما و منطقه‌ی شما هم پیشاپیش مردم حرکت می‌کردند؛ امروز هم قضیه همان است؛ و خوب امیدواریم که خدای متعال کمک کند و توفیق بدهد به مسئولان که آن‌ها هم به سهم خودشان، وظائفی را که دارند، بتوانند به نحو کامل انجام بدهند که البته در این صدد هستند، دنبال باز کردن گره‌های مشکلات‌اند؛ باید همکاری کرد، همه کمک کنند که این کار انجام بگیرد [۱۴].

۴-۲- بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا

امام خامنه‌ای در زمینه انسجام و همبستگی در بین مردم در آستانه روز کارگر بیان می‌دارند که: آنچه ما همیشه بر روی آن تکیه کردیم، تأکید کردیم و از بن دندان معتقدیم که برای کشور، برای فرهنگ عمومی کشور یک ضرورت است، عبارت است از تکریم و احترام گذاشتن به کار و کارگر. کارگر معنای عامی دارد؛ امام (رضوان الله علیه) می‌فرمودند: پیغمبران هم کارگر بودند؛ همین جور است. در مجموعه‌ی شما هم مدیران، فعالان، برنامه‌ریزهایتان، کارآفرینانی که زمینه‌ی گسترش کار و اعتلای کیفیت کار را فراهم می‌کنند تا آحاد کارگران ما - کارگران تحصیل کرده، کارگران ماهر، کارگران مجرب تا کارگران ساده - همه کارگرد. نفس کار احترام دارد، نفس تحرک و تلاش در جهت درست دارای احترام است؛ این نگاه اسلام است. همه چیز بر پایه‌ی این تکریم و احترام بایستی شکل بگیرد. اگر ما چیزی به نام حقوق کارگر و منزلت کارگر تعریف می‌کنیم، بر اساس همین احترام به کار و احترام به کارگر باید باشد. واقع قضیه هم این است که تمدن‌های بشری و پیشرفت‌های مادی عالم در همه‌ی دوره‌ها و همچنین پیشرفت معنوی و روحی و درونی هر انسان، جز با کار فراهم شدنی نیست؛ کار لازم است، تلاش لازم است. این آیه‌ی کریمه‌ای که قاری خوش صوت امروز ما، برایمان خواندند: «وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى»؛ یعنی دستاورد شما تنها در سایه‌ی سعی شما و تلاش شما و کار شما است. در هر سطحی باید این‌گونه فکر کنیم؛ باید کار کنیم. نگاه مخاصمه آمیز میان کارگر و کارآفرین و امثال این‌ها، یک تعبیر غلط از یک واقعیت است؛ همه باید با هم همکاری کنند. اصلاً نگاه تضاد و تعارض و تراحمی که بر تفکرات غربی حاکم بوده است - مخصوص

مارکسیست‌ها هم نیست؛ قبل از مارکسیست‌ها هم نگاه ناظر به تضاد و به تعارض، در تفکرات غربی رایج و شایع بوده - از نظر اسلام نگاه مردودی است؛ نگاه مقبولی نیست. در اسلام دعوت به ائتلاف است، دعوت به وحدت است، دعوت به همکاری است، دعوت به تراحم است، دعوت به تعاون است؛ این مبنای تفکر اسلامی در همه‌ی فعالیتها است. البته تعامل حدودی دارد، ضوابطی دارد، هرکسی حقوقی دارد؛ باید این‌ها رعایت بشود که در سایه‌ی دولت اسلامی قابل تحقق است. نگاه تعارض‌آمیز غلط است؛ نگاه تعاون و تعامل از نظر اسلام درست است؛ و این یک فکری است که در همه‌ی شئون ما، در همه‌ی مسائل مربوط به زندگی، بایستی وجود داشته باشد. در مقابل آن‌کسی که به حیثیت روانی و روحی و فکری و وجودی انسان و جامعه ضربه میزند، انسان ناچار است دفاع کند؛ اما روال اصلی عبارت است از تعاون و تعامل و همکاری و ائتلاف؛ این نگاه اساسی اسلام است. ما معتقدیم جامعه‌ی کارگری ما باید مورد تکریم قرار بگیرد؛ مورد احترام قرار بگیرد. معتقدیم هرکسی که مشغول کار است و کار خود را انجام می‌دهد و این کار را خوب انجام می‌دهد، این مورد رحمت الهی است؛ فرمود: «رَحِمَ اللهُ اِمْرَةً عَمِلَ عَمَلًا فَاتَّقَنَهُ»؛ آن‌کسی که کار را درست انجام می‌دهد، مورد رحمت پروردگار است [۱۵].

۴-۳- بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی

یک مسئله هم که بنده همیشه به دوستان مجلس عرض کردم، تعامل با قوه‌ی مجریه است. با قوه‌ی مجریه هم که ما می‌نشینیم، چه با رئیس‌جمهور محترم، چه با وزرای محترم، چه با مجموع این‌ها، همین سفارش را به آن‌ها می‌کنیم که با قوه‌ی مقننه تعامل کنند. هرکدام هم حقی دارند. مجلس دارای حق است، در یک محدوده‌ی مشخصی؛ قوه‌ی مجریه و دست‌های کننده‌ی کار هم دارای حقتند، در یک محدوده‌ی مشخصی. حدود یکدیگر را باید حفظ کنند، با یکدیگر تعامل کنند؛ این تعامل، جاده‌ی دوطرفه است - فرنگی‌ها و فرنگی‌ها می‌گویند جاده‌ی دوطرفه؛ حرف بدی هم نیست، تعبیر بدی هم نیست - باید از هر دو طرف، این تعامل وجود داشته باشد. البته در عین حال با همه‌ی حسن نیت‌هایی که طرفین دارند، گاهی بی‌تفاهمی‌هایی وجود پیدا می‌کند - اشکالی ندارد - لیکن این عدم تفاهم‌ها در همان حدی که اقتضای طبیعی کار است، ایراد ندارد؛ نباید تشدید کرد، ایجاد کدورت کرد؛ این‌ها را باید مراقبت کرد [۱۶].

۴-۴- بیانات در اجتماع مردم بجنورد

مقام معظم رهبری در ورزشگاه تختی بجنورد در رابطه با نقش قومیت ها و تاثیر آن بر انسجام و همبستگی کشور اشاره کردند که:

این منطقه که امروز به نام «خراسان شمالی» شناخته می‌شود، یکی از مناطق مهم خراسان است؛ هم از جهت موقعیت جغرافیائی و طبیعی و هم از جهت خصوصیات مردمی و انسانی و فرهنگ‌ها و خلیقات و رفتار. این خصوصیات را از دیرباز در مردم این منطقه‌ی مهم و حساس شناخته‌ایم؛ چرا این‌ها را عرض می‌کنیم؟ برای اینکه خوب است مردم مناطق گوناگون کشور ما برجستگی‌های خودشان را بدانند و به این برجستگی‌ها افتخار کنند. جوان بجنوردی افتخار کند که مربوط به این شهر است. جوان مربوط به این استان، از هر قومی از اقوام که هست، افتخار کند که متعلق به این استان است؛ متعلق به این منطقه است؛ متعلق به این مردم است. یکی از برجستگی‌های دیگر این استان هم همین همراهی و همزیستی مهربانانه و برادرانه‌ی قومیت‌های مختلف است - از کُرد و فارس و ترک و تات و ترکمن - که با سلامت و مهربانی و برادری در کنار هم زندگی کرده‌اند؛ که این در منطقه کاملاً محسوس است، مشهود است؛ و این را خیلی باید قدر دانست.

در طول سی‌وسه سال انقلاب، خطرهایی از این بزرگ‌تر پیش آمده است. کشور این خطرها را برطرف کرده، از این‌ها عبور کرده است. آتش‌هایی خواستند روشن کنند، ولی به مقصود خود نرسیدند. در درجه‌ی اول، در همان اولین ماه‌های پیروزی انقلاب، مسئله‌ی تحریک قومیت‌ها در سرتاسر کشور بود. خب، کشور ما کشور قومیت‌های متنوع است. سعی کردند این قومیت‌ها را به جان هم بیندازند. در همین منطقه‌ی شما، یک عده کمونیست بی‌اعتقاد به دین و به وطن سعی کردند اقوام مؤمن و نجیب ترکمن را با مجموعه‌ی انقلاب مخالف کنند. چه کسی در مقابل این‌ها ایستاد؟ در درجه‌ی اول، خود عناصر مؤمن ترکمن در مقابل این‌ها ایستادند. علمای بانفوذ ترکمن - که بعضی از دنیا رفته‌اند، بعضی هم بحمدالله زنده هستند - خودشان در مقابل این‌ها ایستادند. جوان‌های سایر مناطق کشور هم در اینجا، هم در مناطق گوناگون دیگر، رفتند ایستادگی کردند. تحریک می‌کردند، آتش را روشن می‌کردند، روی آتش نفت می‌ریختند، از طرق مختلف سعی می‌کردند آتش را گسترده کنند؛ اما به دست ملت ایران و عمدتاً به دست خود آحاد آن‌کسانی که می‌خواستند آن‌ها را در مقابل انقلاب اسلامی قرار بدهند، آتش خاموش شد. در منطقه‌ی کردستان هم خود کُردها، پیشمرگان مسلمان کُرد و علمای مؤمن کُرد، پیشگام و پیش‌قدم بودند. مناطق دیگر هم همین جور. این مشکل

اولی بود که پیش آوردند. بعد جنگ تحمیلی را راه انداختند. هشت سال جنگ، شوخی است؟ خواستند انقلاب را از پا دریاورند، به‌زانو دریاورند؛ نتوانستند. ملت از این مرحله عبور کرد. از ناحیه‌ی مسئولین کشور هم آن‌ها اتحاد لازم را باهم داشته باشند؛ همدلی داشته باشند، برنامه‌ریزی داشته باشند، مسئولیت‌شناسی و مسئولیت‌پذیری داشته باشند، تقصیرها را گردن هم نیندازند، حدود قانون اساسی را نسبت به خودشان حفظ کنند. قانون اساسی ما نقص ندارد، کمبود ندارد. نقش مجلس معلوم است، نقش دولت معلوم است، نقش رئیس‌جمهور معلوم است، نقش قوه‌ی قضائیه معلوم است؛ هر کدام وظائفی دارند، باید به وظائفشان عمل کنند؛ باهم همدلی کنند، باهم همراهی کنند، باهم هم‌زبانی کنند. «پس زبان همدلی خود دیگر است / همدلی از هم‌زبانی بهتر است».

ما بحمدالله در این زمینه هم مشکلی نداریم. مسئولین کشور دلسوزند. ما همه‌مان بشریم، همه‌مان انسانیم، خطاهایی می‌کنیم، اشتباهاتی از ما سر میزند؛ لیکن اشتباهات همه‌اش قابل جبران است. خوشبختانه مسئولین، مسئولین دلسوزی هستند؛ در رؤسای قوا، در بدنه‌های قوا، دلسوزی کم نیست، علاقه‌مندی به سرنوشت نظام کم نیست؛ همه‌شان دلسوزند، همه‌شان علاقه‌مندند؛ کار را ان‌شاءالله پیش می‌برند، الان هم مشغول تلاش‌اند [۱۷].

۵- آگاهی و بیداری اسلامی

۵-۱- بیداری اسلامی

مقام معظم رهبری در خصوص تاثیر مولفه آگاهی و بیداری اسلامی در منطقه خاورمیانه می‌دارند که:

یک روزی در این مناطق، همه‌جا قدرت استکباری حاکم بوده است؛ سیاست‌های آمریکا و قبل از آن انگلیس یا بعضی از کشورهای دیگر اروپایی حاکم بوده است؛ ملت‌ها به‌تدریج توانستند خود را از زیر بار سلطه‌ی مستقیم نجات بدهند؛ این‌ها می‌خواهند سلطه‌ی غیرمستقیم را - سلطه‌ی سیاسی را، سلطه‌ی اقتصادی را، سلطه‌ی فرهنگی را - به‌جای سلطه‌ی مستقیم دوران استعمار بگذارند؛ که البته در برخی از نقاط دنیا حتی مستقیم هم دارند وارد می‌شوند؛ در آفریقا شما ملاحظه می‌کنید، بعضی از کشورهای اروپایی می‌خواهند همان بساط قبل را باز مستقر کنند. راه، بیداری اسلامی است؛ راه، آگاهی از شأن ملت‌های اسلامی است؛ ملت‌های اسلامی امکانات زیادی دارند، موقعیت جغرافیایی

حساسی دارند، میراث تاریخی بسیار ارزشمندی دارند، منابع اقتصادی بی نظیری دارند؛ اگر ملت‌ها به خود بیایند، خود را بیابند، به خود تکیه کنند، با یکدیگر دست دوستی بدهند، این منطقه، منطقه‌ی برجسته و درخشانی خواهد شد و دنیای اسلام روی عزت و کرامت و آقایی را خواهد دید [۱۸].

۵-۲- بیداری ملت‌ها

امام خامنه‌ای در رابطه با تأثیر مؤلفه آگاهی و بیداری در بین سایر ملت‌ها اذعان کردند که: یک جمله راجع به رژیم صهیونیستی عرض بکنیم؛ بعد از اتمام این مذاکرات هسته‌ای، شنیدم صهیونیست‌ها در فلسطین اشغالی گفتند فعلاً با این مذاکراتی که شد تا ۲۵ سال از دغدغه‌ی ایران آسوده‌ایم؛ بعد از ۲۵ سال فکرش را می‌کنیم. بنده در جواب عرض می‌کنیم اولاً شما ۲۵ سال آینده را نخواهید دید. ان‌شاءالله تا ۲۵ سال دیگر، به توفیق الهی و به فضل الهی چیزی به نام رژیم صهیونیستی در منطقه وجود نخواهد داشت؛ ثانیاً در همین ملت هم روحیه‌ی اسلامی مبارز و حماسی و جهادی، یک لحظه صهیونیست‌ها را راحت نخواهد گذاشت؛ این را بدانند. ملت‌ها بیدار شده‌اند، می‌دانند دشمن کیست؛ حالا دولت‌ها و بوق‌های تبلیغاتی و مانند این‌ها می‌خواهند جای دشمن و دوست را عوض کنند، [اما] به جایی نمی‌رسد. ملت‌ها -ملت‌های مسلمان، بخصوص ملت‌های منطقه- حواسشان جمع است و می‌دانند. خب، این وضع رژیم صهیونیستی و آن‌هم [وضع] آمریکا [۱۹].

۶- حمایت اجتماعی

۶-۱- سال تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به نقش پررنگ مؤلفه حمایت اجتماعی اعتقاد ویژه‌ای داشتند به گونه‌ای که سال ۱۳۹۲ را به عنوان سال تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی اختصاص دادند و تشریح کردند:

آنچه را که ما در سال ۹۲ در پیش رو داریم، باز عمده‌تاً در دو عرصه‌ی مهم اقتصاد و سیاست است. در عرصه‌ی اقتصاد، به تولید ملی باید توجه شود؛ همچنان که در شعار سال گذشته بود. البته کارهایی هم انجام گرفت؛ منتها ترویج تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی، یک مسئله‌ی بلندمدت است؛ در یک سال به سرانجام نمی‌رسد. خوشبختانه در نیمه‌ی دوم سال ۹۱ سیاست‌های تولید ملی تصویب شد و ابلاغ شد - یعنی در واقع این کار ریل‌گذاری شد - که بر اساس آن، مجلس

و دولت می‌تواند برنامه‌ریزی کنند و حرکت خوبی را آغاز کنند و ان‌شاءالله با همت بلند و با پشتکار پیش بروند [۲۰].

۶-۲- حمایت رهبری از صندوق توسعه ملی

از جمله مصداق‌های که امام خامنه‌ای در مولفه حمایت اجتماعی به آن اعتقاد داشتند و تاثیر زیادی در جامعه داشت تشکیل صندوق توسعه ملی بود و این گونه مطرح کردند:

یکی از چیزهایی که برای تولید لازم است، سرمایه است. غالباً گفته می‌شود که ما سرمایه‌ی لازم برای اینکه تولیدکننده را بتوانیم به تولید وادار کنیم نداریم؛ بنده این را قبول ندارم. علاوه بر امکانات شخصی - که اشخاص خودشان امکاناتی دارند- دولت توانسته است صندوق توسعه‌ی ملی را به وجود بیاورد. من یک توضیحی درباره‌ی صندوق توسعه‌ی ملی بدهم: این جزو سیاست‌هایی بود که از چند سال قبل از این، در ضمن سیاست‌های کلی گنجانده شد و دولت‌ها اجبار پیدا کردند که صندوق توسعه‌ی ملی را در برنامه‌هایشان بگنجانند. صندوق توسعه‌ی ملی چیست؟ معنای صندوق توسعه‌ی ملی این است که از درآمد نفت کشور - نفتی که بدون اینکه ارزش‌افزوده‌ای تولید کند، از چاه درمی‌آوریم و می‌فروشیم - هر سال یک درصدی کنار گذاشته بشود که وابستگی اقتصاد کشور به نفت کم بشود. گفتیم اول بیست درصد، بعد بر این بیست درصد، هر سال اندکی یعنی سه درصد اضافه می‌شود؛ اگر این سه درصدها را تاکنون بنا بود اضافه بکنیم، امسال بایستی ۳۶ درصد از درآمد نفت، صرف صندوق توسعه‌ی ملی می‌شد یعنی نگهداری می‌شد در صندوق توسعه‌ی ملی که کشور از وابستگی به نفت به این اندازه نجات پیدا می‌کرد؛ و این وقتی پیش برود، در ظرف چند سال دیگر، نفت بکلی از اقتصاد کشور جدا خواهد شد که این برای کشور یک فرصت بزرگ است. یکی از بدبختی‌های کشور ما و بعضی از کشورهای دیگر، این است که اقتصادشان وابسته‌ی به نفت است؛ اختیار نفت هم دست کشورهای تولیدکننده‌ی نفت نیست، دست مصرف‌کننده‌ها است، دست قدرت‌های جهانی است؛ آن‌ها هستند که قیمت می‌گذارند، بالا می‌برند، پایین می‌آورند؛ درواقع تولیدکننده‌ی نفت در این مورد، در مقابل قدرت‌ها منفعل است. اگر کشوری بتواند اقتصاد خودش را از نفت جدا بکند و دارای نفت هم باشد، این کشور قطعاً پیشرفت چند برابر خواهد کرد. این صندوق توسعه‌ی ملی به این منظور به وجود آمد. البته در سال ۹۴، مسئولین دولتی گفتند درآمدهای نفتی کم شده است - هم فروش کم بوده، هم قیمت نازل بوده است - درخواست کردند، اظهار ضرورت کردند

که از اختیارات رهبری استفاده کنند که آن بیست درصد اضافه نشود، فقط بیست درصد را بگیرند، ما هم قبول کردیم و این اجازه را به دولت دادیم که بتوانند فقط بیست درصد را در صندوق ذخیره کنند. این صندوق برای این است که به بخش خصوصی - یعنی به تولیدکننده‌ی داخلی - پول بدهد و به او توانایی بدهد تا بتواند کار تولید را راه بیندازد؛ این شد سرمایه؛ یعنی توانمند کردن بخش خصوصی از طریق صندوق توسعه ملی، یک چیز خیلی لازمی است. صندوق توسعه ملی را به عنوان یک فرصت برای کشور باید به حساب آورد؛ این فرصت می‌تواند در خدمت تولید قرار بگیرد و باید در خدمت تولید قرار بگیرد؛ یعنی تولیدکننده‌ی داخلی می‌تواند از این صندوق با سیاست‌ها و برنامه‌ریزی درست دولت‌ها استفاده کند [۲۱].

۶-۳- حمایت رهبری از دولت‌ها

مقام معظم رهبری همواره اصل کار خود را بر حمایت همه جانبه از دولت‌ها می‌گذاشتند و اعتقاد داشتند:

من این را صریحاً به ملت عزیزمان عرض می‌کنم - قبلاً هم گفتم - من از همه‌ی دولت‌ها در دوران مسئولیت خودم حمایت کردم؛ از این دولت هم حمایت می‌کنم. هر جا هم لازم باشد تذکر می‌دهم؛ البته چک سفید امضا هم به کسی نمی‌دهم. نگاه می‌کنم به عملکردها و برحسب عملکردها قضاوت می‌کنم و به توفیق الهی و به کمک الهی، برحسب عملکردها هم عمل خواهم کرد [۲۲].

همه‌ی دولت‌هایی که بعد از انقلاب سرکار آمدند، دولت‌های منتخب مردم‌اند و بنده در همه‌ی این دوره‌ها - آن وقتی که مسئولیت داشتم - از همه‌ی این دولت‌ها حمایت کردم [۲۳].

۷- نقش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در تمدن سازی نوین اسلامی وفق بیانات مقام

معظم رهبری

در این بخش تلاش می‌شود نقش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در تمدن سازی نوین اسلامی با استفاده از بیانات مقام معظم رهبری مطرح و توضیح داده شود:

زندگی اجتماعی بشر بر اساس محترم شمردن پیمان‌ها و وفای به عهدهاست. روابط میان انسان‌ها به شدت، به قراردادهای، پیمان‌ها و تعهداتی وابسته است که کنشگران اجتماعی نسبت به یکدیگر دارند؛ بنابراین وفای به عهد و پیمان از عوامل مؤثر بر تقویت اعتماد در روابط میان افراد است. علاوه بر آن

امانت‌داری، اخلاص و صداقت از اصول مورد تأکید در اخلاق اسلامی هستند که تأثیر بسزایی در ایجاد اعتماد میان افراد و گروه‌ها دارند.

یکی دیگر از فضایل اخلاقی که در اخلاق اسلامی مطرح می‌شود و نقش مؤثری در شکل‌دهی تمدن نوین اسلامی دارد، حسن ظن است. مسلمانان باید ضمن اینکه رفتار عقلایی دارند و ریسک رفتارهای مختلف دیگران را مدنظر قرار می‌دهند، اما باید نسبت به دیگران حسن ظن داشته باشند و این حسن ظن که نسبت به تمامی مسلمانان از اقوام و زبان‌های مختلف است، می‌تواند عامل مهمی در ایجاد اعتماد میان افراد در جامعه اسلامی باشد.

اسلام، عقاید و معیارهای مشترکی را در انسان‌ها ایجاد می‌کند که موجب افزایش اعتماد آن‌ها به هم می‌شود. در آیه ۱۰۳ سوره آل‌عمران خداوند از مسلمانان می‌خواهد تا با چنگ زدن به ریسمان الهی باهم متحد شوند. در این آیه، خداوند، الفت و نزدیکی قلب‌های مسلمانان و رابطه برادری میان آن‌ها را نعمتی الهی برشمرده که در نتیجه ایمان مسلمانان به وجود آمده است. هیچ عامل دیگری به جز دین اسلام نمی‌تواند این میزان از الفت و برادری را در میان انسان‌ها ایجاد کند.

از عوامل دیگر پایین بودن سطح اعتماد در جوامع مختلف وجود نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی است. گسترش عدالت و کاهش نابرابری‌های اجتماعی از مهم‌ترین اصول اسلامی است. اسلام، هم از طریق تربیت اعتقادی و اخلاقی مسلمانان و هم از طریق وضع قوانین مختلف برای رسیدن به این هدف تلاش می‌کند و می‌تواند از این طریق نقش بسزایی در افزایش سرمایه اجتماعی داشته باشد.

در قرآن کریم در برخی از آیات از انسان‌ها خواسته شده که با تبعیت از شریعت اسلام باهم متحد باشند و به‌دوراز تفرقه و اختلاف، زندگی اجتماعی خوبی داشته باشد. این آیات عبارت‌اند از: آیات ۱۵۳ و ۱۵۹ سوره انعام، آیات ۱۰۳ و ۱۰۵ سوره آل‌عمران و آیه ۴۶ سوره انفال. در آیات دیگری از قرآن کریم مسلمانان دعوت می‌شوند به این‌که بر اساس تفوق و اتحاد و به دست آوردن منافع و مزایای معنوی و مادی، اجتماعات خاصی را تشکیل دهند، مانند آیه ۱۰ سوره حجرات، آیه ۲ سوره مائده و آیه ۱۰۴ سوره آل‌عمران.

از جمله ملزومات برای ایجاد تمدن نوین اسلامی حضور و پیاده کردن مؤلفه همبستگی و انسجام اجتماعی در میان عموم آن جامعه است. حتی در قرآن کریم نیز آمده است که زمانی جامعه دچار اضمحلال می‌شود که در میان آن‌ها نفاق و اختلاف ایجاد شود بنابراین وقتی مردم جامعه متحد شوند

و آن جامعه را از آن خود بدانند. در تمام امور جامعه حضور پررنگ و پر شوری خواهند داشت. امام خامنه‌ای نیز با آگاهی از این موضوع بارها در بیانات خود به‌خصوص در میان اقوام به نقش تأثیرگذار مؤلفه همبستگی اجتماعی اشاره کرده‌اند. لذا در شکل‌گیری و شکل‌دهی تمدن نوین اسلامی بایستی به این مؤلفه توجه اساسی کرد.

از جمله مؤلفه‌های که در شکل‌دهی تمدن نوین اسلامی نقش کلیدی دارد می‌توان به مؤلفه مشارکت اجتماعی اشاره کرد. طبق اندیشه مقام معظم رهبری در تحقق تمدن نوین اسلامی بایستی شرایط را برای مشارکت مردم در تنظیم اهداف و راهبردهای مناسب فراهم آورد. مصادیق مشارکت وفق نظر امام خامنه‌ای را می‌توان به مشارکت در زمینه سیاسی به‌صورت شرکت در انتخابات، مشارکت در زمینه اقتصادی به‌صورت فعالیت در بازار برحسب اصل ۴۴ قانون اساسی، مشارکت در زمینه اجتماعی به‌صورت استفاده از رسانه‌ها، مشارکت در زمینه روانی به‌صورت همدلی و هم‌زبانی اشاره دارند.

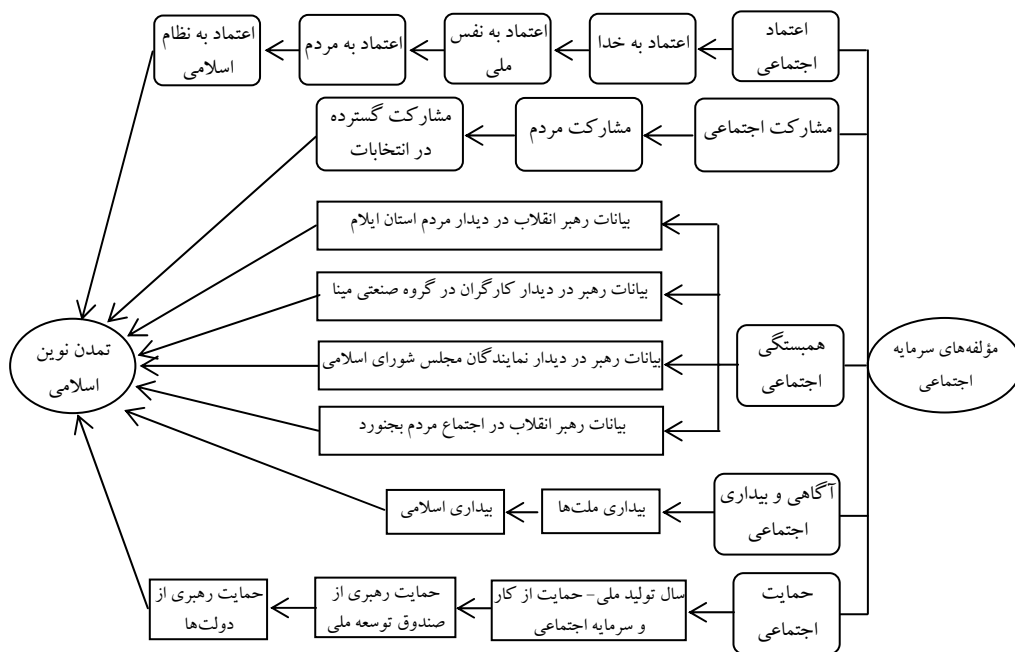
مؤلفه دیگر که در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی نقش کلیدی دارد مؤلفه اعتماد اجتماعی است. از بیانات مقام معظم رهبری در زمینه تمدن نوین اسلامی مؤلفه اعتماد اجتماعی دارای اهمیت فراوان است: دنیای ما به‌شدت دارای وابستگی متقابل شده است. به همان اندازه که وابستگی مان به تعاون و همکاری دیگران رشد یافته، به همان میزان اعتماد به اطمینان آن‌ها پیدا کرده است. همچنین گسترش نظام تمایز و ازدیاد نقش‌های پیوسته باعث افزایش ناپایداری در نقش‌ها و ابهام در انتظارات نقش گردیده، امکان بیشتری برای بحث اعتماد به‌عنوان صورتی از روابط اجتماعی میسر گردیده است. همچنین زندگی اجتماعی جدید تهدیدهای گسترده و جدیدی دارد و آنچه را که خودساخته است در معرض خطر قرار می‌دهد. برای رویارویی با افزایش آسیب‌پذیری در جامعه مخاطره‌ای به انباشت و ذخیره اعتماد گسترده‌ای نیاز است. همچنین بخش‌های بزرگی از دنیای اجتماعی معاصر برای اعضایش غیر شفاف و مبهم است. پیچیدگی نهادها، سازمان‌ها و نظام‌های فن شناختی و افزایش جهانی حوزه عملیاتی‌شان آن‌ها را به‌شدت برای مردم و حتی کارشناسان، غیرقابل شناخت ساخته است به‌طوری‌که اغلب بیش از هر زمان دیگر مجبور به عمل در تاریکی هست. اعتماد راهبردی ضروری برای رویارویی با ابهام و تیرگی محیط اجتماعی است. بدون اعتماد امکان انجام هیچ عملی وجود ندارد. به همین خاطر امام خامنه‌ای اصل را بر اعتماد به همه مسئولان و عموم مردم دانسته‌اند. در واقع در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی زیربنای همه امور جامعه مؤلفه اعتماد اجتماعی است.

در خصوص مؤلفه آگاهی و بیداری و تأثیر آن بر تمدن نوین اسلامی بایستی اذعان داشت که در

تمدن نوین اسلامی، جامعه باید نیازهای خود را از مرحله ناخودآگاه به خودآگاه منتقل کند تا بتواند موضع درستی در قبال ورودی‌ها و خروجی‌های خود داشته باشد. اینکه یک جامعه بفهمد و بداند نباید تحت تأثیر شایعه قرار بگیرد. مقام معظم رهبری با علم به این موضوع همواره سعی بر آن دارند تا آحاد مردم، مسئولان نظام و حتی مسئولان سایر کشورها را نسبت به شرایط موجود جهان آگاه و بیدار کنند. در تمدن نوین اسلامی نیز بایستی از این نکات ارزنده امام خامنه‌ای استفاده کرد و اصل را بر آگاهی و بصیرت افزایی مردم گذاشت.

در رابطه با مؤلفه حمایت اجتماعی، وفق نظر امام خامنه‌ای بایستی اذعان داشت برای این که تمدن نوین اسلامی شکل گیرد لازم است که مسئولان و مردم از یکدیگر حمایت متقابل انجام دهند. بدین معنا که مردم از مسئولان به‌عنوان نماینده خود در تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات صورت گرفته حمایت کنند و همچنین مسئولان حمایت‌های مختلف را در جهت بهبودی و رفاه اجتماعی مردم صورت دهند و در شرایط بحرانی در کنار مردم باشند.

لذا در پایان می‌توان نمودار ذیل را مطرح نمود:

مدل شماره ۲

نتیجه گیری

سرمایه اجتماعی به عنوان گنج پنهان در هر جامعه‌ای شناخته می‌شود اگرچه به صورت عینی و ملموس نیست ولی در واقع در زیرپوست هر جامعه‌ای به عنوان یک پدیده قابل بررسی است. به گونه‌ای که با مطالعات کمی و کیفی میزان حضور این متغیر قابل ارزیابی است. بهترین نوع استفاده از این متغیر، استفاده آن بر اساس فرهنگ بومی هر کشور است. همچنین مقام معظم رهبری تمدن اسلامی را فضایی می‌داند که انسان در آن فضا به لحاظ معنوی و مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی برسد که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است. زندگی خوب و عزتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت. تمدن به این معنی است و هدف و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است. با این تفاسیر در این مقاله سعی شد به این سؤال که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری کدامند و نقش آن در تمدن نوین اسلامی پاسخ داده شود. مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، آگاهی و بیداری اسلامی و حمایت اجتماعی بود. در رابطه با مؤلفه اعتماد اجتماعی مقام معظم رهبری در بیاناتشان از کلیدواژه‌های همچون اعتماد به خدا، اعتماد به نفس ملی، اعتماد به مردم و اعتماد به نظام اسلامی استفاده کردند. در رابطه با مؤلفه مشارکت اجتماعی امام خامنه‌ای از کلیدواژه مشارکت مردم و مشارکت گسترده در انتخابات استفاده کردند. در خصوص مؤلفه همبستگی اجتماعی مقام معظم رهبری بیانات زیادی در این رابطه داشتند می‌توان به بیانات در دیدار مردم استان ایلام، بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا، بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی و بیانات در اجتماع مردم بجنورد اشاره کرد. در خصوص مؤلفه آگاهی و بیداری اجتماعی مقام معظم رهبری از شاخص‌های بیداری ملت‌ها و بیداری اسلامی استفاده کردند. در نهایت امام خامنه‌ای در مؤلفه حمایت اجتماعی از شاخص‌های چون سال تولید ملی، حمایت از صندوق توسعه ملی و حمایت از دولت استفاده کردند.

در پایان نیز ذکر شد که با توجه به بیانات مقام معظم رهبری، مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به چه میزان مفید و هر یک از آن‌ها در چه سطحی در تحقق تمدن نوین اسلامی قابل استفاده است. مؤلفه همبستگی اجتماعی باعث می‌شود جامعه دچار اضمحلال و نابودی نشود و مردم جامعه را با یکدیگر متحد و منسجم می‌کند. وفق نظر امام خامنه‌ای مؤلفه مشارکت اجتماعی باعث می‌شود که مردم در زمینه سیاسی به صورت شرکت در انتخابات، مشارکت در زمینه اقتصادی به صورت فعالیت در بازار

برحسب اصل ۴۴ قانون اساسی، مشارکت در زمینه اجتماعی به صورت استفاده از رسانه‌ها و در زمینه روانی به صورت همدلی و هم‌زبانی مشارکت‌جویند. در رابطه با اهمیت مؤلفه اعتماد اجتماعی باید اذعان داشت به سبب آنکه نظام تمایز و ازدیاد نقش‌های پیوسته باعث افزایش ناپایداری در نقش‌ها و ابهام در انتظارات نقش گردیده و به‌منظور تعاون و همکاری در تمدن نوین اسلامی، نقش تأثیرگذاری در تحقق تمدن نوین اسلامی دارد و لازم است به صورت جدی به این مؤلفه توجه شود.

در خصوص مؤلفه آگاهی و بیداری اجتماعی باید اشاره کرد که مقام معظم رهبری همواره سعی بر آن دارند تا آحاد مردم، مسئولان نظام و حتی مسئولان سایر کشورها را نسبت به شرایط موجود جهان آگاه و بیدار کنند. در تمدن نوین اسلامی نیز بایستی از این نکات ارزنده امام خامنه‌ای استفاده کرد و اصل را بر آگاهی و بصیرت افزایی مردم گذاشت. در رابطه با مؤلفه حمایت اجتماعی وفق نظر امام خامنه‌ای بایستی اذعان داشت برای این‌که تمدن نوین اسلامی شکل گیرد لازم است که مسئولان و مردم از یکدیگر حمایت متقابل انجام دهند. با توجه به موارد مذکور در صورت عملیاتی کردن مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری، تمدن نوین اسلامی به بهترین شکل ممکن ایجاد می‌شود.

فهرست منابع

- ۱- ملاحسنی، حسین (۱۳۸۱). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامع‌شناسی، بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی و نوع دین‌داری در بین دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان در استان گلستان، دانشگاه تربیت مدرس، ص ۳۰.
- ۲- الوانی، سید مهدی و سید نقوی، میرعلی (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی، اصل محوری توسعه؛ نشریه تدبیر، شماره ۱۴۷، ص ۱۸.
- ۳- ساروخانی، باقر (۱۳۸۰). دایره‌المعارف علوم اجتماعی، چاپ دوم، تهران، انتشارات کیهان، ص ۶۸۵.
- ۴- کلمن، جیمز (۱۳۷۷). نظریه‌های بنیادین جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ اول، تهران، نشر نی، ص ۴۶۲.
- ۵- ازکیا، مصطفی. غفاری، غلامرضا (۱۳۸۶). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران. تهران،

نشر نی، ص ۲۹۲.

۶- افسری، علی (۱۳۹۲)، سرمایه اجتماعی در اسلام، دو فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان، ص ۱۰۶.

۷- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ چهارم، تهران، نشر نی، ص ۷۸۵.

۸- بیانات رهبر انقلاب در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۲/۶/۶.

۹- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نخبگان علمی جوان، ۱۳۹۵/۰۷/۲۸.

۱۰- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مداحان اهل بیت علیهم‌السلام، ۱۳۹۴/۰۱/۲۰.

۱۱- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۶/۰۳/۲۲.

۱۲- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و فرهنگیان، ۱۳۹۶/۰۲/۱۷.

۱۳- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و پنجمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۳/۰۳/۱۴.

۱۴- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم استان ایلام در سالروز ولادت امیرالمؤمنین علیه‌السلام، ۱۳۹۳/۰۲/۲۳.

۱۵- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا، ۱۳۹۳/۰۲/۱۰.

۱۶- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲/۰۳/۰۸.

۱۷- بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع مردم بجنورد، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹.

۱۸- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۲/۱۰/۲۹.

۱۹- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۴/۰۶/۱۸.

۲۰- پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال هزار و سیصد و نود دو، ۱۳۹۰/۱/۱۲/۳۰.

۲۱- بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۶/۰۱/۰۱.

۲۲- بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۴/۰۱/۰۱.

۲۳- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۳/۰۴/۱۶.

24. www.leader.ir